

7. Měly by se hledat možnosti ekonomického zvýhodňování v různých sférách života lidí žijících v periferních územích, zejména v zajišťování denních potřeb (hledání cest k propojení soukromých a veřejných zdrojů např. při obnově pojízdných prodejen, dopravy do škol, do zdravotnických zařízení apod.).
8. Měly by se hledat způsoby, jak zvýšit zodpovědnost regionálních center (bývalých okresních měst a některých dalších obcí s centrálními funkcemi) a také jejich solidaritu s vnitřními periferiemi, které jsou často v jejich sousedství. To se týká i velkých měst, která by se měla stát spoluodpovědná za vývoj obcí v celé metropolitní oblasti.
9. Mělo by se uvažovat o sociální kompenzaci aktérům v periferiích, a to podle konkrétních podmínek a obecnějších hospodářských a sociálních zájmů subjektů působících v periferních oblastech.
10. Měl by se obnovit princip a smysl pojmu obec, komunita. To by vyžadovalo vytvářet novou koncepci komunitní politiky, která by se opírala o hlubší znalosti sociologie obce. Máme stále ještě nedostačně rozvinutou komunitní sociologii a ta pracoviště, která se jí zabývají, by měla být posilena.

Změny sociálně prostorové struktury republiky, ke kterým došlo po roce 1989, jsou poměrně rozsáhlé a vyžadují nepochyběně nově promýšlet vzniklou situaci a hledat také cesty, jak odstraňovat a potlačovat některé negativní efekty, které jsou s transformací této struktury spojeny.

SOCIÁLNĚ POLITICKÝ ROZMĚR SPOLEČENSKÝCH ZMĚN 1989–2009. PROGRAMY A SKUTEČNOST

MARTIN POTŮČEK

V životě lidských společností přicházejí zlomové momenty, kdy to, co bylo po dlouhá léta za hranicemi myslitelného, se najednou zdá být na dosah ruky. Hroutí se staré institucionální rámce, zažité stereotypy chování se mění a jsou (alespoň se to tak jeví) nahrazovány jinými. Tisíce individuálních a skupinových projektů vstupují do veřejného prostoru a zápolí o omezené zdroje podpory – ideové, politické, ekonomické. Rostou možnosti výrazných osobností vtisknout probíhajícím změnám svoji představu o tom, kam by se měla společnost vydat na cestě za svou budoucností...

Sám jsem měl tu smůlu i to štěstí, že jsem takové zlomové momenty zažil ve svém životě hned dvakrát. V pozitivní energii a vůlí naplněném, byť v mnohem idealistickém, vzepětí Jara 1968. To se však až neskutečně rychle propadlo do dvaceti let mrazivé takzvané normalizace. A v listopadu 1989, který otevřel obrovské možnosti pro začlenění české společnosti do hlavního proudu evropské kultury a civilizace, ale jehož étos v průběhu uplynulých dvaceti let narážel a stále naráží na značné kognitivní a mravní limity jejích obyvatel, politiků a úředníků, i na bariéry institucionálního charakteru.

Tento příspěvek píše v ich-formě, neboť jsem se účastnil tvorby čtyř z pěti vybraných sociálních programů z let 1989, 1990, 1994 a 2001, jejichž obsah analyzuji a srovnávám s reálným vývojem v zemi. Přímo se zde tedy nabízela aplikace metody zúčastněného pozorování. O to opatrněji je samozřejmě nutno zacházet s tím, jaké interpretace v dalším textu nabízím k další diskusi.

Začnu párem slovy o tom, jak jsem byl či nebyl v roce 1989 připraven porozumět problémům země a jejích obyvatel. Od roku 1975 do roku 1989 jsem pracoval v šedé zóně výzkumu, kde jsem se spolu s mnoha

dalšími kolegy pokoušel o solidní propracovávání společenskovědní metodologie a o pojmenovávání společenských problémů pravými jmény.³ Ve 2. polovině 80. let jsem vedl tým, jdoucí napříč jednotlivými institucemi, rezorty i zónami výzkumu, který se zabýval úlohou odvětví rozvoje člověka (školství, zdravotnictví, kultury, tělesné kultury a sociální péče) v kultivaci a uplatnění lidského potenciálu (Potůček, 1988, 1989, 1990a, 1991, 1992). Naše analýzy a prognózy vedly k jednoznačnému závěru, že ve srovnání se situací na Západě nesvědčil tehdejší režim lidskému zdraví (Potůček, 1990b). Československo v té době už prokazatelně ztratilo dech a výrazně zaostávalo za svými sousedy za železnou oponou ve střední délce života, v přístupu ke vzdělání a kultuře, v životním stylu; zamořované životní prostředí ohrožovalo lidské životy, ale ekonomický výkon, měřený pverzrně především megatunami vytěženého uhlí a vyrobené oceli, dostával v rozhodování stále zelenou.

Hned 19. listopadu 1989 jsem se zapojil do činnosti Koordinačního centra Občanského fóra. Považoval jsem za důležité vytvářet politický program, který by orientoval jeho politické aktivity. Přirozenou platformou pro tuto moji snahu byla Programová komise OF, kterou v té době vedl nezapomenutelný Josef Vavroušek. Poté, co se Milan Petrusk (bylo to někdy na konci ledna 1990) rozhodl plně se věnovat zakládání nové Fakulty sociálních věd UK, jsem po něm převzal vedení Sociální komise, jedné z mnoha odborných komisí této Programové komise. Paralelně jsem se, až do svého odjezdu na London School of Economics v září 1990, účastnil i aktivit Sociologické iniciativy (která působila už od května 1989 pod vedením Josefa Alana), po listopadu vzniklého Sociologického fóra a vedl jsem též Pracovní skupinu pro reformu českého zdravotnictví (SKUPR).

Vybíram tři programové dokumenty z roku 1990, z nichž na dvou jsem se autorským podílem, a srovnám jejich obsah se skutečným vývojem země v následujících dvou desetiletích:

1. Prohlášení sociologů (dopis prezidentovi)

³ 1975–1983 Oddělení komplexního modelování Sportpropag Praha, 1983–1989 Ústav sociálního lékařství a organizace zdravotnictví Praha.

2. Sociální program Občanského fóra (v konfrontaci s Volebním programem OF)
3. Scénář sociální reformy⁴

Kromě toho se zmíním i o dalších dvou programových iniciativách s mojí autorskou pečetí, které vznikly v průběhu oněch dvaceti let, i jejich odezvy ve veřejném prostoru:

4. Projekt OMEGA – občanská sounáležitost, lidská solidarita (1994)
5. Sociální doktrína České republiky (2002)

Myslím si, že tato srovnání nemusí – a neměla by – být vnímána jen jako nostalgická připomenutí nevratné minulosti. Můžeme z nich vyvzovat i relevantní závěry o tom, co hýbe společností, kdy, kde a jakým způsobem lze ovlivňovat podobu a způsoby realizace veřejných a sociálních politik, a možná i usuzovat, jaké mohou být osudy obdobných budoucích iniciativ...

Dokument 1: Prohlášení sociologů (dopis prezidentovi)	Doba vzniku: začátek roku 1990
Potůček, M. <i>Křížovatky české sociální reformy</i> . Praha : Sociologické nakladatelství, 1999, s. 237–239. Přetištěno In Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2004, 40, č. 5, s. 763–764.	
Programová charakteristika: Upozorňuje prezidenta na nezbytnost věnovat v průběhu společenských proměn pozornost sociálním otázkám a hledat na ně odpovědi na půdě sociálních věd a v praktické sociální politice.	
Skutečnost po dvaceti letech: Dokument prozírávě diagnostikoval ta nebezpečí, která se v následném společenském a politickém vývoji projevila naplno: nedostatečnost receptů neoklasické ekonomie při řešení sociálních problémů, zatíženost koordinace rozhodování na půdě různých resortů operacemi při vládě ustavené Národní hospodářské rady jednostrannými ekonomickými hledisky a z toho vyplývající riziko zanedbání sociální sféry, která rozhoduje „o využití potenciálu, který je v našich národech skryt a bez jehož aktivizace zůstanou sebelepší úmysly národní hospodářství či politiků nenaplněny...“.	

⁴ Tento programový dokument vznikl – jako jediný ze zde analyzovaných – bez mé osobní účasti.

Dokument 2: Sociální program Občanského fóra (v konfrontaci s Volebním programem OF)	Doba vzniku: únor 1990 (31. 3. 1990)
In Potůček, M. <i>Křížovatky české sociální reformy</i> . Praha : Sociologické nakladatelství, 1999, s. 240–245.	
<p>Programová charakteristika: Sociální oblast je charakterizována jako převážně cílová, nikoliv jako převážně zdrojová. Společnost má být sociálně spravedlivá (ve smyslu zajištění rovnosti příležitostí). Společnost má být sociálně citlivá, musí poskytovat pomoc a podporu těm, kteří neuspějí v náročnějším klimatu výkonově orientované společnosti. Stát má garantovat životní minimum a realizovat diferencované sociální programy ochrany a podpory osob se specifickým postižením, včetně těch, které minulý režim politicky persekvoval.</p> <p>Ve věcném zaměření programu lze nalézt samostatné strategie obnovy a podpory zdraví obyvatelstva, sociální pomoc a podporu starým a invalidním občanům, rodině, akceleraci růstu vzdělanosti a kvalifikace obyvatelstva, rozvoj služeb pro volný čas a osamostatnění měst, obcí a regionů. Koordinovaně s programem ekonomických reforem se předpokládá rozvinutí systému ochrany zaměstnanců a spotřebitelů, rozvíjení aktivní politiky zaměstnanosti, řešení problémů cikánského etnika. Předpokládá se ustavení samostatného iniciativního, koordinačního a konzultačního orgánu – Sociální rady - na úrovni federální vlády, odpovědné za zpracování a realizaci samostatné ucelené koncepce sociální politiky, průběžně konkretizované v návaznosti na celkový vývoj společnosti.</p> <p>(Volební program OF, jehož editorem byl Miloš Zeman, se v obecné rovině základních priorit od výše uvedeného Sociálního programu OF výrazně odchyluje: „Nemáme-li vstoupit do evropského společenství jako chudý příbuzný, očekávající milosrdství a dary, musíme nás návrat založit nejen na tom, co je vyspělým zemím společné – politické demokracii a tržní ekonomice – ale i na tom, co může být pro Československo specifické. Může to být především schopnost přetvořit národní hrdost v ochotu k obětem. Vzhledem k našemu současnemu zaostávání budeme muset pracovat tvrději než jiní a výsledky naší práce méně spotřebovávat a více znova investovat.“⁵ Odstavec „Sociální politika“ se v části programu nazvané „Cesty“ příznačně ocítá až za odstavci „Demokratický politický systém“, „Zahraniční politika“ a „Ekonomická politika“. Mluví o státní garanci sociálních minim a podpor a o utvoření spolehlivé záchranné a pomocné „sociální sítě“ na úrovni obcí. Má být zavedena indexace všech sociálních příjmů a dávek.)</p>	

⁵ Volební program OF, s. 4.

Skutečnost po dvaceti letech:
 Lze říci, že skutečnost se nakonec, byť s drobnými výchylkami na obě strany, odvíjela v zásadním souladu s politickou linií Volebního programu OF, tj. s důrazem na formování demokratického politického systému s tržní ekonomikou a opomíjení institucí sociálního státu.⁶ Už v počátcích programového klání o cílech a principech budoucího směřování společnosti na půdě nového politického subjektu se tak rodilo konečně „vítězství“ ekonomů nad sociology.⁷

Dokument 3: Scénář sociální reformy	Doba vzniku: září 1990
Hospodářské noviny, 4. září 1990, s. VI.–VII. Přetištěno In Potůček, M. <i>Křížovatky české sociální reformy</i> . Praha : Sociologické nakladatelství, 1999, s. 246–254.	

Programová charakteristika:
 Pozoruhodný dokument, schválený a publikovaný tehdejší Federální vládou ČSFR zároveň se Scénářem ekonomické reformy. V úvodu upozorňuje na to, že tato vláda se zavázala budovat právní stát se sociálně a ekologicky orientovaným tržním hospodářstvím. Osou jejího úsilí má být vypracování ústavy a reforma právního řádu, ekonomická a sociální reforma. V předkládaném scénáři je formulováno humanistické jádro politiky státu, tj. sociální spravedlnost, ochrana slabých a těch, kteří nemohou pracovat. Sociální strategie je zaměřena na politiku zaměstnanosti (dobudování institucionálního systému pro zaměstnanost), politiku v oblasti pracovních příjmů (spoléhající se na mechanismy kolektivního vyjednávání a kolektivních smluv a zavedení institutu minimální mzdy), na rodinnou politiku (zajištění sociální pomoci systémem dávek, služeb či azylů) a na politiku sociálního zabezpečení (reforma způsobu výpočtu důchodových dávek a jejich pravidelné přizpůsobování změnám životních nákladů a růstu mezd, převedení financování sociálního zabezpečení na systém fondů oddělených od státního rozpočtu). Sociální politika bude muset být koncipována prozatím nikoliv jako cílová oblast společenského rozvoje, nýbrž jako sanační (ozdravný) a garanční mechanismus ekonomické přeměny společnosti.

Skutečnost po dvaceti letech:
 Koncept sociálně orientovaného tržního hospodářství zůstal jen na papíře. V praktické politice zůstávala sociální politika na okraji pozornosti české politické reprezentace, tím spíše, že po volbách v roce 1992 a po rozpadu Československa ve veřejném diskurzu i v praktické politice dominovala ideologie trhu bez přívlastků.

⁶ To se ostatně pozoruhodně kryje s nároky Kodaňských přístupových kritérií pro vstup nových členských zemí, které zformulovala Evropská unie v roce 1993.

⁷ Jak víme, o několik měsíců později, když se koncipovala a poté rozeběhla privatizace, ekonomové „zvítězili“ i nad právníky.

Hned počátkem 90. let byly položeny institucionální základy politiky trhu práce (Správa služeb zaměstnanosti při MPSV a regionální síť Úřadů práce). Byl zachován institut kolektivního vyjednávání a zaveden institut minimální mzdy. Rodina na zvolenou cestu transformace doplatila nejvíce – její podpora ze strany státu výrazně ochabla. V roce 1995 byly dětské přídavky nově definovány nikoliv jako univerzální, nýbrž jako chudinská dávka. První ucelená koncepce rodinné politiky vznikla až v roce 2005. Byla zřízena státní správa sociálního zabezpečení, nepodařilo se ovšem vybudovat samostatný ucelený systém profesionálně vybavených orgánů se správními radami. Fond sociálního zabezpečení se nepodařilo oddělit od státního rozpočtu, byť jeho prostředky jsou zde vedeny na samostatném účtu.

Dokument 4:	Doba vzniku:
Projekt OMEGA: občanská sounáležitost, lidská solidarita	březen 1992
In Potůček, M. <i>Křížovatky české sociální reformy</i> . Praha : Sociologické nakladatelství, 1999, s. 255–259.	
Programová charakteristika: Neformální občanská iniciativa, pokoušející se stimulovat veřejnou diskusi o pojetí, obsahu a nástrojích sociální politiky. ALFOU společenské transformace nazvala zaváděním trhu. Protože se však skloňovalo ve všech pádech, zatímco vytváření šancí pro uplatnění občanské sounáležitosti (státem zajišťovanými veřejnými sociálními službami) a lidské solidarity (aktivitami organizací občanského sektoru nejených soucitem a potřebou pomoci druhým ve svízelné situaci) se skromně krížilo kdesi na okraji, zvolila pro sebe název OMEGA. Témata, promítaná do několika zpracovaných podkladových materiálů a nabídnutá ve veřejných diskusích a na odborných seminářích organizovaných v Praze, Brně a Bratislavě, zahrnovala pojetí sociální politiky, vztahy na trhu práce, vztahy na trhu zboží a služeb, zděděnou a novou chudobu, daňovou soustavu, vzdělanost a kulturnost, zdraví národa, bydlení, rodinu a menšiny. Tato iniciativa vyvijela činnost v období prosinec 1991– červen 1994.	
Skutečnost po sedmnácti letech: Iniciativa tohoto typu, vycházejí zezdola a tematicky doširoka rozkročená, nacházela v české společnosti jen velmi malý ohlas. Aktivně se jí zúčastnilo jen několik desítek odborníků a aktivistů, zájem politiků či úředníků se omezil na jednotlivce; zájem médií byl minimální. Potvrzuje to i čerstvější zkušenost s obdobnou iniciativou „My občané“, která již operovala i za pomocí webu. Byla vyhlášena třicet let po zveřejnění Charty 77 v lednu 2007 a zaměřila se na základní nesrovnalosti české (sociálně) politické praxe, formované neoliberální doktrínou, se zněním české ústavy v oblasti lidských práv etnických minorit a migrantů, diskriminace mladých lidí, žen a starších občanů, života bezdomovců mimo hranice elementární lidské důstojnosti a zužujícího se prostoru pro veřejnou diskusi o těchto problémech. Od ledna 2007 do 7. 2. 2008 podepsalo tuto výzvu 661 občanů. Informace o ní na webu už není dostupná.	

Dokument 5: Sociální doktrína České republiky	Doba vzniku: rok 2001
2002. Sociální politika, 2002, č.1–2, s. 7–11.	
Programová charakteristika: Práce na tomto programovém dokumentu probíhaly bezmála tři roky a podílely se na nich desítky odborníků, představujících různé instituce, vědní disciplíny i názorové a politické proudy. Bylo uskutečněno pět přípravných konferencí pod hlavičkou občanského sdružení SOCIOKLUB. Všechny zúčastněné spojovalo přesvědčení, že sociálně politická praxe cítelně postrádala dlouhodobě orientující vodítko. Předpokládali, že tento dokument může představovat minimální společné programové východisko pro tvůrce a realizátory sociální politiky českého státu v budoucím období. Nabídli jej proto k diskusi, kritickému posouzení a případnému přijetí celé politické a správní reprezentaci České republiky bez ohledu na příslušnost k té či oné politické straně, resortu, úrovni státní správy nebo sdružení ve výře, že se stane východiskem dlouhodobě koncepční práce směřující k tomu, aby budoucí česká sociální politika dostála měnícím se nárokům doby i očekáváním samotných občanů.	
Dokument charakterizoval cíle a vymezil přístup k řešení sociálních otázek v České republice v širších souvislostech a v dlouhodobé perspektivě. Popsal svá hodnotová východiska, lidská a sociální práva vymezil jako svoji hlavní osnovu, podal výčet priorit praktické sociální politiky a způsobů uplatňování této doktríny v ní.	

Skutečnost po osmi letech:

Sociální doktrína České republiky byla v letech 2001 a 2002 prezentována na několika veřejných diskusích, na jejichž organizaci se podílelo i Ministerstvo práce a sociálních věcí a Senát parlamentu ČR. Po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002 byl dokument zmíněn v koaličním dohodě ČSSD, KDU-ČSL a Unie Svobody jako východisko práce vznikající koaliční vlády. Předpokládalo se, že bude dále diskutován a posléze uplatňován v praktické sociální politice. Ve skutečnosti k tomu – přes urgenci autorů dokumentu předsedům koaličních stran na přelomu let 2002/2003, na kterou ostatně nedostali žádnou odpověď – nedošlo: konkrétní rozhodnutí v této oblasti byla vyvolána buď tlakem operativy, nebo podmíněna lobbistickými tlaky specifických zájmových skupin.

Jak to, že se český sociální stát ještě nerozpadl a nadále slouží, byť deficitu v pokrytí někdy i základních potřeb, které má zprostředkovávat, jsou zřejmé, a spokojenost lidí s kvalitou a rozsahem veřejných sociálních služeb je nízká?⁸ Vždyť ataky na jeho podstatu přetrvávají a s krizí, na jejímž počátku se nacházíme, dokonce sílí?

⁸ Podrobněji viz M. Potůček, 2009.

Odpověď na tuto otázku není vůbec jednoduchá. Instituce sociálního státu vykazují velkou setrvačnost a zásadní změny jejich podoby, funkcí a poskytovaných služeb vyžadují vytrvalost a rozhodnost. I tak jsou během na dlouhou trať. Jistě se o to přičinila i obava politiků, že dalším „utahováním sociálních opasků“ mohou přijít o hlasy voličů. Svoji roli sehrála i neschopnost politické reprezentace dohodnout se na programových kompromisech, které by měly širší politickou podporu.⁹ Po celé dvacetiletí také docela dobře fungovala Rada hospodářské a sociální dohody. Ta dokázala, především díky fundovaným stanoviskům odborů, zabránit jako pojistka poslední záchrany tém potenciálně nejdestruktivnějším excesům. Nicméně komunikace širšího spektra aktérů ve veřejném prostoru, která za jinak stejných okolností vede ke zlepšení kvality rozhodování (Sabatier, 1995), trpěla četnými deficity (Kroupa; Mansfeldová, 2006). Rozbor obecné rozpravy o sociálních právech (Potůček, 2008) mne vedl k závěru, že se rozštěpila do několika parciálních diskurzů (administrativního, politického, odborného a občanského) bez větších přesahů a synergických efektů.

Česká republika, její obyvatelé ani političtí představitelé ještě nedospěli do stádia, v němž by dokázali vnímat kvalitu života lidí, vytváření podmínek pro kultivaci a uplatnění lidského potenciálu, pro rozvoj lidských schopností a sklonů prostřednictvím veřejných sociálních služeb jako své prvořadé politické zadání. Proto se také všechny programové dokumenty, které to formulovaly takto, uplatnily v politické praxi jen ve velmi omezené míře. Obecné nastavení parametrů, které ovlivňují reprodukci a rozvoj společnosti, především nastavení klíčových politických priorit a způsob tvorby a distribuce veřejných rozpočtů, se od doby předlistopadové v zásadě nezměnily: kultivace lidského potenciálu, zprostředkovávaná odvětvími rozvoje člověka, aktivní sociální politika zlepšující kvalitu života lidí, narážejí v této zemi přes mnohé jevové rozdíly na podobné bariéry, s nimiž se potýkaly už v době, na kterou jsme v pohnutých chvílích před dvaceti

⁹ Vlaštovkou signalizující příchod lepších časů byla svého času tzv. Bezděkova komise, zabývající se za účasti všech parlamentních stran a jejich expertů možnostmi reformy důchodového systému. Jakmile se však návrhy této komise dostaly na půdu parlamentu, hned zase vyplašeně odlétla.

lety doufali rychle zapomenout... Je ovšem nutno poukázat i na vliv neoliberálního paradigmatu, určujícího tón veřejných debat a politik na globální úrovni, který se v postkomunistickém světě včetně České republiky prosazoval daleko snadněji, než tomu bylo v zavedených západních demokraciích.

Rozhodující část politické reprezentace, médií i občanské veřejnosti se přes dvacet let, které uplynuly od listopadu 1989, stále nedokázaly vymanit ze zajetí představy, že cílem našeho usilování má být především prosperující ekonomika, a lidské životy, schopnosti a dovednosti jsou jen nezbytným prostředkem k dosažení tohoto cíle.

and studies. In case the reader succeed to “read” relevance and relations resulting from particular texts, it could be more valuable. Mainly as the whole meaning of the book shows that there is a large disparity between the original expectations and actual reality we live. And that we cannot face this without the self-reflection of danger based on this imbalance occurred in last twenty years in the society of the Czech Republic. Even not at all. The supremacy of unilateral economic-neo-liberal approach to the social transformation is the fundamental source of this imbalance. And this approach, with proclaimed accents on unilaterally conceived freedom, factually endangers the independent development of our country.

LITERATURA

- ADORNO, T. W.; HORKHEIMER, M. *Dialektika osvícenství*. Praha : Oikoyemenh, 2009.
- BATYGIN, G. S. Vlast i intelektualy. In *Sociologija: Věstnik RUDN*, No 3, 2008, s. 29–37.
- BROCKMANN, J. *Třetí kultura: Za hranice vědecké revoluce*. Praha : Academia, 2008.
- BURTON, M.; HIGLEY, J. Political Crises and Elite Settlements. In DOGAN, M.; HIGLEY, J. (eds). *Elites, Crises, and the Origins of Regimes*. Lanham : Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 1998.
- DAHL, R. A. *Who Governs?* New Haven : Yale University Press, 1961.
- DAHRENDORF, R. *Revoluce v Evropě*. Praha : EKK, 1991.
- DAHRENDORF, R. *Law and Order*. London, 1985.
- DAHRENDORF, R. Svoboda a sociální vazby. In *Liberální společnost*. Praha : Filosofia, 1994.
- DAVIES, J. C. *When Men Revolt and Why?* New York : Free Press, 1971.
- DOGAN, M. Introduction: Diversity of Elite Configurations and Clusters of Power. In DOGAN, M. (ed.). *Elite Configurations at the Apex of Power*. Leden : Brill, 2003.
- DOMHOFF, W. G. *Who Rules America?* Englewood Cliffs : Prentice-Hall, 1967.
- EDWARDS, L. *Natural History of Revolution*. Chicago : Chicago University Press, 1970 (1927).
- ERIKSON, E. H. *Dětství a společnost*. Praha : Argo, 2002.
- ETZIONI-HALEVY, E. *The Elite Connection: Problems and Potencial of Western Democracy*. Cambridge : Polity Press, 1993.
- FIELD L. G.; HIGLEY, J. *Elitism*. London : Routledge & Kegan Paul, 1980.
- FIELD L. G.; HIGLEY, J.; BURTON, M. A New Elite Framework for Political Sociology. *Revue Européene des Science Sociales*, vol. 28, 1990, s. 149–182.
- FRIČ, P.; BEDNAŘÍK, A.; NEKOLA, M. Vůdcovství českých elit. In FRIČ, P. a kol. *Vůdcovství českých elit*. Praha : Grada, 2008.

- FRIČ, P. et al. Češi na cestě za vlastní budoucností. Výzkum životních strategií populace. Praha : CESES, Fakulta sociálních věd UK, 2002.
- GEERTZ, C. Interpretace kultur. Praha : Slon, 2000.
- HARRÉ, R. Embarrassment: A Conceptual Analysis. In CROZIER, R. (ed.). *Shyness and Embarrassment*. Cambridge : Cambridge University Press, 1990.
- HAVEL, V. O lidskou identitu. Hamburg : Rowohlt Verlag, 1989.
- HIGLEY, J.; HOFFMANN-LANGE, U.; KADUSHIN, Ch.; MOORE, G. Elite integration in stable democracies: a reconsideration. *European Sociological Review*, 7 (1), 1991, s. 35–53.
- HIGLEY, J.; LENGYEL, G. Introduction: Elites Configuration after State Socialism. In HIGLEY, J.; LENGYEL, G. (eds). *Elites after State Socialism: Theories and Anylysis*. Oxford : Rowman & Littlefield Publisher, Inc., 2000.
- INGLEHART, R. *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change*. Princeton, N. J. : Princeton University Press, 1997.
- INGLEHART, R.; BAKER, W. E. Modernization, Cultural Change and the Perstistence of Traditional Values. In *American Sociological Review* (65), 2000, s. 19–51.
- Jsme občané*. 2007. Webová stránka www.jsmeobcane.eu (aktivní v letech 2007–2008; od 15. 10. 2009 nedostupná).
- KABELE, J. Z kapitalizmu do socializmu a zase zpět: Teoretické vyšetřování přerodů Československa a České republiky. Praha : Karolinum, 2005.
- KŁOSOWSKA, A. *Masová kultura*. Praha : Svoboda, 1967.
- KOPEČEK, M.; SPURNÝ, M. Dějiny a paměť komunismu v Česku. In Orientace. Příloha Lidových novin, 9. 1. 2010, s. 24.
- KROUPA, A.; MANSFELDOVÁ, Z. *Participace a zájmové organizace v České republice*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2006.
- LEPENIES, W. *Niebezpieczne powinowactwo z wyboru*. Warszawa : Oficyna naukowa, 1996.
- PARETO, V. *Sociological Writings. Selected and introduced by A. E. Finer*. New York : Pall Mall Press, 1966.

- PARETO, V. *The Rise and Fall of the Elites. An Application of Theoretical Sociology*. Totowa, New Persey : The Bedminster Press, 1968.
- PETRUSEK, M. Od Otevřené společnosti k Otevřenému vesmíru. In *Sociologický časopis*, 27, č. 6, 1991.
- PIPES, R. *Vlastnictví a svoboda*. Brno : CDK, 2008.
- PONGS, A. *V jaké společnosti vlastně žijeme?* Praha : ISV, 2000.
- POPPER, K. R. *Otevřená společnost a její nepřátelé I., II.* Praha : ISE, 1994.
- POTŮČEK, M. Lidský potenciál v rozvoji čs. společnosti. *Politická ekonomie*, 36, č. 2, 1988, s. 175–188.
- POTŮČEK, M. Lidský potenciál československé společnosti. *Sociológia*, 21, č. 3, 1989, s. 325–342.
- POTŮČEK, M. Sociální determinanty zdraví československé populace. *Čs. zdravotnictví*, 38, 1990b, č. 8–9.
- POTŮČEK, M. Pojetí lidského potenciálu. *Psychologie v ekonomické praxi*, 26, č. 3, 1991, s. 115–124.
- POTŮČEK, M. Člověk v měnící se společnosti – příklad Československa. *Sociologický časopis*, 26, 1990a, s. 269–275.
- POTŮČEK, M. The Concept of Human Potential and Social Policy. *Acta Universitatis Carolinae Oeconomica*, No. 1, 1992, s. 51–67.
- POTŮČEK, M. *Křížovatky české sociální reformy*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999.
- POTŮČEK, M. *Universal Social Rights, Divergent Discourses*. Nepublikovaný rukopis. 2008.
Dostupné na http://www.martinpotucek.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=145%3Akonference-sit-cinefogo-v-pajii&catid=1%3Alatest-news&Itemid=1&lang=cs.
- POTŮČEK, M. The Czech national model of the Welfare State. Tradition and changes. In GOLINOWSKA, S.; HENGSTENBERG, P.; ZUKOWSKI, M. (eds). *Diversity and Commonality in European Social Policies: The Forging of a European Social Model*. Warsaw : Wydawnictwo Naukowe Scholar and Friedrich Ebert Stiftung, 2009, s. 33–69.
Dostupné na <http://www.martinpotucek.cz/ebooks/Ebert.pdf>.

- Prohlášení sociologů (dopis prezidentovi). In *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 40, č. 5, 2004, s. 763–764.
- PRUDKÝ, L. Formování národní kultury, národní identity a národních zájmů v kontextu lidských hodnot. In POTŮČEK, M. a kol. *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*. Praha : Gutenberg, 2002, s. 290–333.
- PRUDKÝ, L. a kol. *Inventura hodnot*. Praha : Academia, 2010.
- RIESMAN, D. *The Lonely Crowd*. New Haven : Yale University Press, 1961.
- SABATIER, P. An Advocacy Coalition Framework for Policy Change and the Role of Policy-Oriented Learning Therein. In *Policy Sciences*, 21, 1995, s. 129–168.
- SLEJŠKA, D.; HERMANN, J. a kol. *Sondy do veřejného mínění*. Praha : Svoboda, 1990.
- SLEJŠKA, D. *Vývojové procesy lidských hodnot a naše doba*. Praha : Sociologický ústav ČSAV, 1990.
- SNOW, Ch. P. Dvě kultury i naučnaja revolucija. In *Portrety i razmyšlenija*. Moskva : Progress, 1989.
- Sociální doktrína České republiky. In *Sociální politika*, č. 1–2, 2002, s. 7–11.
- SOKOL, J. 1999. Tolerance, pluralismus a postmoderna. In KUNC, J. (ed.). *Demokracie a ústavnost*. Praha : Karolinum, 1999, s. 227–232.
- SOROKIN, P. A. *The Sociology of Revolution*. New York : Howard Ferrit, 1967 (1925).
- SOROS, G. *Směnka na demokracii*. Praha : Prostor, 1991.
- TOCQUEVILLE, A. de. *Starý režim a revoluce*. Praha : Academia, 2003.
- Volební program Občanského fóra. *Přijmout odpovědnost za vlastní budoucnost*. Praha : Typografie, 1990.
- WEBER, M. Věda jako povolání. In *Metodologie, sociologie, politika*. Praha : Oikoymenh, 1998.
- WELSCH, W. *Estetyka poza estetyką*. Kraków : Polskie towarzystwo estetyczne, 2005.
- WILSON, E. *O lidské přirozenosti: Máme svobodnou vůli nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?* Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1993.

O AUTORECH

Prof. Dr. Václav Bělohradský působí střídavě na Univerzitě v Terstu (Itálie) a na Karlově univerzitě v Praze. Zabývá se sociologií a politologií, publikoval řadu knih, zvláště diskutovaný jsou jeho eseje a úvahy.

Doc. Dr. Pavol Frič, PhD., vědecký pracovník Centra pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, kde také učí. Sociolog zabývající se především výzkumem elit a občanského sektoru.

Prof. Dr. Jiří Musil, CSc., vědecký pracovník Centra pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Sociolog, který se zabývá především problematikou prostorových vlivů na společnost a také vztahy mezi základními ideovými proudy v sociálních vědách.

Prof. Dr. Miloslav Petrušek, CSc. působí na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, kterou znovuzaložil a v prvních letech po roce 1989 byl jejím děkanem. Sociolog, zabývá se především současnými sociologickými teoriemi a koncepty pojetí soudobých společností, dále sociologií kultury, sociologií vědění a dalšími obory.

Prof. Dr. Martin Potůček, CSc., MSc. je vedoucím Centra pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, na Institutu sociologických studií FSV UK se zabývá především veřejnou a sociální politikou. Sociologické vidění veřejné politiky v něm má zakladatelskou osobnost.

Ing. Libor Prudký, PhD., vědecký pracovník Centra pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Vede dlouhodobý výzkum hodnotových struktur ve společnosti České republiky, publikoval již několik knih s touto problematikou. Vyučuje sociologii na Fakultě humanitních studií UK.

Prof. Dr. Jan Sokol, CSc., PhD. působí především na Fakultě humanitních studií, kterou spoluzaložil a prvních osm let ji vedl jako děkan. Filozof, sociální antropolog, publikoval řadu knih, které mají meritorní význam pro podobu současné filozofie a sociální antropologie.